

Yakın Tarihiniz

« SEN DE SERBEST SEÇİMİ DENESENE »

Amerikan karikatürü

PORTRELER

Bu ünlü Prusyalı askerin adı, tarihe cephelerde kazandığı başarılarından ötürü değil de, ileri yaşta girdiği politikacılıkta, ülkesini Hitler'e teslim etmesi ile geçmiştir.

1847'de, Prusyalı bir asker ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. O da asker oldu. 1866'da Sadowa'da yaralandı. 1871'de Almanlar Paris'e girdiği zaman oradaydı ve Versay'da "Alman İmparatorluğu'nun ilânına tanıklı. 1910 yılında, yaş haddinden ötürü emekli oldu.

Patlayan Birinci Dünya Savaşı ile, onu tekrar orduya dönmüş olarak görüyoruz. Doğu Cephesinde ilerleyen Rus ordularını durdurmak görevi ile, Doğu Prusya'ya gönderildi... Ve bu cephede Tannenberg zaferini kazandı. 1916'ya kadar Doğu cephesindeki Alman ordularının başkomutanlığında bulunacaktır. Mareşal rütbesini almış ve 1916'da da, Alman ordularının genelkurmay başkanlığına getirilmiştir.

Silahsızlanmaya kadar olan dönemde, hem askerî, hem de politik alanda, Al-

manya'nın kaderi onun ve yardımcısı General Ludendorff'un elindedir. Brest-Litovsk'da, Rusya'ya ağır barış şartları önerirken, 1918 martında savaşın son çıkışını yapar ve Batı cephesindeki İngiliz kuvvetlerine yoğun bir saldırı yöneltir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgiden sonra ise, Kayzer Wilhelm'in Almanya'yı terk etmesini o sağlar. Yeniden emekli olacağı 1919'a kadar, Almanya'nın Genelkurmay Başkanı'dır.

1925'te, Almanya'ya cumhurbaşkanı seçilince, siyaset hayatı başlar. Bu görevde bulunduğu 9 yıl boyunca, ilerleyen yaşından da ötürü, olaylara seyirci gibi bakar. Âdeta, tören cumhurbaşkanıdır. Gelişen faşizmi, Hitler'in "çavuş" olmasına bağlayarak, önemsemekten sessizce izler. Ama, sonunda 1933 yılında Hitler'i başbakanlığa da atayacaktır. 1934'te ölmesi üzerine, Hitler yeni bir başkan seçtirmek yerine, bütün yetkileri üzerine alır. Naziler, artık Almanya'nın hâkimidir.

Hitler, onu büyük bir törenle, zafer kazandığı Tannenberg'e gömdürmüştür.

ERİCH LUDENDORFF

Prusyalıdır. 1882'de orduya girmiş, 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'na general rütbesi ile katılmıştır. Belçika'da, Doğu cephesinde, Tannenberg'de görev alır. Denizaltı savaşının planlarını hazırlar. Savaşın sonra, 1920'lerde, aşırı sağcılar ve Hitler'in darbe girişimlerine katılacaktır. 1925'te seçime, Nazilerin cumhurbaşkanı adayı olarak girer ve yüzde 1'den az oy alır. Daha sonra, Hitler'le arası açılacak ve 1937'de, emekli bir asker olarak ölecektir.

TANNENBERG ÇARPIŞMASI

1914 ağustosunda, Doğu Prusya'ya gönderilen iki Rus ordusu, Almanları zor durumda bırakmıştı. O dönem albay olan bir Alman, Max Hoffmann, taktik bir geri çekilmeyi, stratejik bir kuşatmaya dönüştürecek bir plan hazırladı. Planın özü, Rus komutanları arasındaki görüş ayrılıklarını açığa çıkartmaya ve Rus ordusunu Tannenberg'de kuşatmaya dayanıyordu. Bu plan, önce Rus komutanlarından birincisi olan Rennenkampf'in, Tannenberg'de kuşatılması ile uygulandı ve 100 bin esir alındı. Masurian'daki göller bölgesinde ise, ikinci Rus komutanı Samsonov tuzağa düşürülüp onun da 125 bin askeri esir alındı. 26-30 ağustos 1914'teki bu çarpışmalar sonucu, Rusya, işin başından Alman cephesinde yenilecek ve bir daha saldırı başlatmayacaktır.

Bir önceki portre:
Recep Peker

Elâ Cemil

● İnönü, Hitler Almanya'ya savaş araç ve gereçlerini vermeme kararı üzerine, Von Papen'e, «Size hatırlatmak isterim, 1914'de Türkiye'nin İngilizlere karşı savaşa girişmesinin nedenlerinden biri de İngiltere'den ısmarlanan iki dretnotu teslim etmekten kaçınmalarıdır...» demişti

VON Papen, mayıs 1939'u sinir içinde geçirmişti. Örneğin 6 mayıs cumartesi günü elinde Akşam ve Haber gazeteleriyle Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun karşısına çıkmış:

“- Bu haberler nedir?” diye sormuştu.

Daha sonraki yıllarda Dışişleri Bakanlığı görevini alacak olan Necmettin Sadak'ın çıkardığı Akşam ve İnönü'yle yakınlığıyla tanınan Asım Us'un çıkardığı Haber gazetelerinin büyük başlıkları şöyleydi:

“- İngiltere'yle yandaşlık sözleşmesi için kesin anlaşmaya varıldı.”

Haber gerçekte doğruydur. Çünkü Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, birkaç gün önce İstanbul gazetecilerini bakanlıkta toplayarak yukardaki haberi bilgi olarak anlatmıştı.

Saraçoğlu, Alman Büyükelçisinin sorusunu Türkiye'de basın özgürlüğü olduğunu ve her gazetenin her şeyi yazabileceği şeklinde yanıtladı. Ama aynı gün Akşam ve Haber gazeteleri de süresiz olarak kapatıldılar.

Bu İnönü yönetiminin ilk gazete kapatma olayı oluyordu.

«TÜRKLER SALDIRIYI HAKETTİ»

İnönü ve dış politika takımını, İngiltere'yle sözleşmeye varacak bildiriye onaylamaya götüren nedenlerden biri de İtalyan Dış Bakanı Kont Ciano'nun anımsadığı şu sözleriydi:

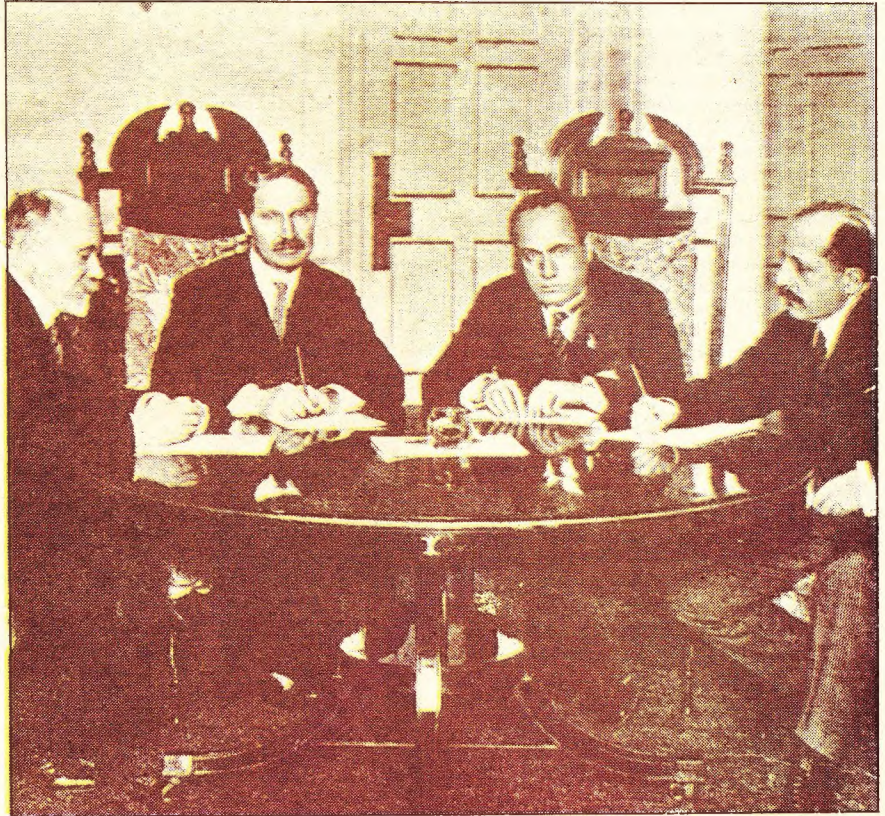
“-Roma'daki Alman Büyükelçisi Machensen ve Berlin'deki İtalyan Elçisi Attalico durmadan Türkiye'nin huzursuzluğundan bahsediyorlardı. Elçiler, Türkiye'yi yatıştırmak için belirli bir güvence verilmesini önerince Duçe de (İtalyan lideri Mussolini) bana şöyle dedi:

“... Mademki Türkler saldırıdan korkuyorlar, öyleyse sadece bu neden onlara saldırıyı hakettirir.”

Sonuçta 12 mayıs 1939 cuma günü Türk-İngiliz işbirliği bildirisi yayınlandı. Türk Başbakanı Refik Saydam Ankara'da Meclis'te İng'iz Başbakanı Chamberlain de Avam Kamarası'nda bu bildirinin iki ülke ve Avrupa için hayırlı olması temennisinde bulundular. Ancak İngiliz Başbakanı Chamberlain'in Türklerden “erkek millet” diye Avam Kamarası'nda bahseddiği Ankara'da, İngiltere'nin zavallı başbakanından uzun süre övgüyle bahsedilmesine neden olmuştur.

İngiliz Büyükelçisine göre bu bildirinin yayınlanmasında Von Papen gafil aklanmıştı. Hatta ne gariptir ki,

MUSSOLİNİ: «TÜRKİYE KORKUYOR, BU ONA SALDIRMAK İÇİN YETERLİ SEBEPTİR...»

Avrupa'nın önde gelen dört devlet adamını biraraya getiren bu toplantı 1922'de Londra'da yapıldı. Toplantıya Mussolini başkanlık etti. Katılanlar ise (soldan sağa) Fransız Raymond Poincaré, İngiliz Andrew Bonar Law, Mussolini ve Belçikalı Georges Thennis'di. Mussolini'nin yakın adamları, “Duçe'nin tek bir Londra yolculuğu onda İngilizler hakkında korkunç bir izlenim bırakmaya yetti”, diyorlardı o dönemde. Mussolini ise, “Londra'da”, diyordu, “Gri, pis bir toz var, oraya adım atana bulaşıyor ve kirleniyor”. İtalyan faşizminin önderi, “İngilizler”, diye ekliyordu, “Bizim sorunumuzu anlamıyorlar. Ama biz bunu onlara anlatmasını biliriz.”

● Saraçoğlu, Alman elçisine şöyle demişti: «Wilhelm II. 1911'de kendisini Müslümanların koruyucusu ilân etmişti. Aynı tarihlerde İtalya, bizden Libya'yı almak için saldırıya geçti. Durum bugüne benzemiyor mu?,»

Huggessen yeni gelen Alman elçisine iade ziyaretinde bulunurken kendi elçiliğinden telefonla aranmış ve Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun kendisini acele görmek istediğini öğrenmişti. Böylece Alman elçiliğinden çıkan Huggessen Türk Dışişleri Bakanlığı'na gitmiş ve bildiriyi Türklerin onayladığını öğrenmişti.

«SAVAŞ DEĞİL, BARIŞ DOĞAR»

Von Papen ise bildiriye öğrendiği zaman Saraçoğlu'na:

“Türkiye'nin öbür tarafı katılması Avrupa'daki tüm düzeni bozar, bundan da genel savaş çıkabilir” deyince Saraçoğlu'nun da yanıtı şöyle olmuştu:

“Eğer Türkiye'nin öbür tarafa katılması bu durumu yaratmışsa bundan savaş değil, ancak barış doğar.”

Von Papen bu olaydan sonra bir kez daha Berlin'e gitmek gereğini duymuştu. Hareketinden önce Hollanda Elçiliği'nde Visser bir kokteyl veriyordu. Kâşif-diplomat olan Philips Christian Visser, Alman elçisinin en yakın dostlarından biriydi. Philips Visser doğuda ve Himalayalarda insan ayağı basmamış birçok yeri bulmuştu. Von Papen kokteylde Huggessen'le karşılaştı ve:

“Derhal Berlin'e gidiyorum” dedi...

Huggessen de soğukkanlılıkla sordu:

“Böyle ani harekete gerek ne?...”

Papen'in yanıtı biraz sertçeydi:

“Burada yarattığınız durum için Berlin'e bilgi vermeye gidiyorum...”

Türk-İngiliz bildirisinin açıklanmasından iki gün sonra ilk tepki Berlin'den geldi. Hitler, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un Türkiye'nin ısmarladığı savaş araç ve gereçlerinin verilmemesi önerisini onaylamıştı. Artık Türkiye ile Almanya'nın da arası açılıyordu. Böylece Almanya'da yapılmakta olan Batı-ray denizaltısı Türkiye'ye verilmeyecekti.

17 Mayıs çarşamba günü de Von Papen önce İnönü daha sonra Saraçoğlu ile görüştü. İnönü, Alman Elçisine, Hitler'in kararını çok sert biçimde eleştirmiş ve şöyle demişti:

“Size hatırlatmak isterim. 1914'de Türkiye'nin İngilizlere karşı savaşa girmesinin nedenlerinden biri de İngiltere'den ısmarladığı iki dretnotu teslim etmekten kaçınmasıdır.”

Von Papen, Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nu da ticaret ilişkilerini kesmekle tehdit etmiş ve şöyle demişti:

“Biz de Türk mallarını almazsak ne yaparsınız?”

Saraçoğlu'nun yanıtı ise kendine özgü biçimdeydi:

“Siz bizden mal almazsanız, biz de sizden almayız. Böylece siz şahane bir pazar kaybetmiş olursunuz.”

Ankara'da Türk - Alman “soğuk savaş” sürerken Berlin'de yepyeni bir politika hazırlanıyordu. Bu da İtalya ile Almanya arasında imzalanacak ve “Çelik Pakt” adıyla anılacak bir sözleşmeydi. Berlin, böylece Londra - Ankara anlaşmasını, Berlin - Roma sözleşmesiyle yanıtlıyordu.

Berlin'de bu anlaşma şaşaalı nutuklar, törenler ve gösterilerle kutlanırken, Ankara'da da Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, odasına çağırıldığı Alman büyükelçisine şunları söylüyordu:

“Wilhelm II, 1911'de kendisini Müslümanların koruyucusu ilân etmişti. Aynı tarihlerde de İtalya bizden Libya'yı almak için saldırıya geçti. Durum bugüne benzemiyor mu?”

Mayıs sonundan savaşın başlayacağı 1 Eylül'e günler pek azalmıştı. Ama taraflar, kimin kiminle dost veya düşman olduğu da artık belirlenmişti. Örneğin 13 Mayıs günü Moskova'da konuşan Molotov:

“Türk-İngiliz anlaşması uluslararası durumda değişiklik oluşturmaktadır” diyordu.

Böylece Sovyetler'in de Berlin'le yandaşlık aradığı görülüyordu. Ustelik Moskova'da, İngiliz, Fransız heyetlerinin

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov ve eşi...

Kremlin yöneticileriyle yaptığı görüşmeler de kesilmişti. Buna rağmen Saraçoğlu, batılılarla yaptığı konuşmalarda:

“-Sizinle aramıza bir zincir geçiriyorum. Bir de Moskova ile Ankara arasına bir zincir koyacağız ve zamanı gelince bu zincirler Ankara’da düğümlenecektir” diyordu.

Yine Saraçoğlu Sovyetler’le yaptığı konuşmalarda ise şu tezi öne sürüyordu:

“-Avrupa sorunlarını Rusya’sız çözmek, Sovyetler’in aleyhine olacaktır.”

«HERKESİN BAŞINA BELA OLACAKLAR»

Ashnda bu politikanın gerçek anlatımını İnönü şöyle yapmıştı:

“-Avrupa savaşı dışında kalacak Rusya, savaştan sonra herkesin başına bela olacaktır.”

Aynı görüşü İngiltere’de de iki kişi paylaşıyordu. 1. savaştan İngiltere’yi yöneten Lloyd George ve Churchill. Lloyd George, Başbakan Chamberlain’in tutumunu eleştirirken şöyle demişti:

“-1914’de olduğu gibi Batılılar Almanya’ya karşı Rusya ile anlaşmadan savaşa giremezler. Bunun aksi düşünülmez.”

Chamberlain ise aksi görüşteydi:

“-1914’de Rusya ile Almanya arasında ortak bir sınır vardı. Polonya yoktu. Bugün Almanya ve Rusya’ya komşu güçlü bir Polonya var. Rusya böyle bir soruna katılmak istemeyebilir.”

Chamberlain’i bu kez Churchill yanıtlamış, şöyle demişti:

“- Eğer, Rusya ile savaşta beraber olmaya hazırsanız, şimdi neden Rusya’nın dostu olmaktan kaçınıyorsunuz. Bu ülkenin dostu olmakla savaş çıkmasını önleyebilirsiniz.”

Türk-İngiliz bildirisi uyarınca 5 haziranda, İnönü’nün asker kadrosundan Orgeneral Kâzım Orbay başkanlığında bir heyet Londra’ya gitmiş, Türk ordusunu çağdaştıracak alımlara başlamıştı. Bir süre sonra da yine İnönü’nün yakın çevresinden Faik Ahmet Barutçu’nun söylediği gibi, “Türkordusu şimdiye kadar görülmemiş biçimde silahlanmaya başlayacaktı.”

23 haziranda da Ankara ve Paris’te, İngiltere’yle olduğu gibi Türk-Fransız bildirisi yayımlandı. Bu bildirinin Paris’te yapılan yorumu şöyleydi:

“-Doğu’da da bir Majino kuruldu.”

Majino, Fransızların Almanlara savaştan teslim olan ünlü savunma hatıydı.

bazı şeyler danışıyor. Rus bakanının bu davranışına uyan Saraçoğlu da, Stalin’e hitap ederken “Kamarat Stalin” diyordu. Türkiye ve Rusya arasında dostluk sözleşmesi nedeniyle iki dışbakanın pazarlığı uzadıkça uzuyordu. Nihayet Stalin:

“- Bırakalım şimdi geçmişin tartışmasını” demiş ve Saraçoğlu’na dönerek: “- Bana hep Kamarat Stalin dediniz. Müsaade ederseniz ben de size Kamarat Saraçoğlu diyebilir miyim?” demişti.

Saraçoğlu’nun, “İnsan kamarat denmekle komünist olmaz, geçici olarak tabii kabul ediyorum” yanıtıyla ilk kez hava yumuşamıştı.

“- Kamarat Saraçoğlu, bizim siz-

den iki isteğimiz var. Bir, sözleşmeye Almanya için rezerv koymalıyız. Almanya, Balkanlara inerse, Rusya tarafından kalmalıdır. İki, Boğazlar statüsü Rusya ile yapılacak sözleşmeyle değiştirilmeli ve güçlendirilmelidir.”

BOĞAZLARIN STATÜSÜ

Saraçoğlu’nun bu iki isteğe de cevabı şu olmuştu:

“- Almanya için rezerv konursa, Türk-Sovyet sözleşmesinin hiçbir anlamı olmaz. Boğazların statüsünün değiştirilmesini ise Türk hükümeti onaylamaz.”

KREMLİN Sarayı’nın çalışma salonunda Stalin, sağına Saraçoğlu’nu soluna da kendi Dışişleri Bakanı Molotov’u almış, iki bakanın tartışmasını dinliyordu. Molotov zaman zaman “Kamarat Stalin” diye şefine

Molotov: «Biz barışçı Türkiye ise savaşçı politika izliyor...»

**BU BELGE
40 YIL SONRA
AÇIKLANMIŞTI**

Türkiye ve Rusya arasında Moskova'da yapılan ve sonuçlanmayan görüşmelerden sonra, Sovyet Dış Bakanı Molotov, TASS ajansına bir demeç vermişti. Kasım 1939 tarihini taşıyan bu demeçte Molotov, Moskova konuşmalarının sonuçsuz kalmasının nedenlerini anlatıyordu. Türk basın yayını bu demece sansür koyduğu için, Türk kamuoyu, Molotov'un savlarını o günlerde öğrenememiş, sonra da bu demeç üzerinde durulmamıştı.

Bugün, bu demeç okunduğu zaman, Sovyet Dışişleri Bakanının ne denli yanlışlar içinde bulunduğu görülecektir:

ÜRKİYE ile yapılan görüşmelerin içeriği konusunda yabancı ülkelerde birçok masallar yayınlamıştır. Bu masalların bazısında, Sovyetler Birliği'nin Kars ve Ardahan bölgesinin kendisine geri istendiği zannedildiği yazılmıştır. Bunun bir yalan ve uydurma haber olduğunu söyleyeceğiz.

Gerçekte sorun, Karadeniz ve Boğazlar'ı kapsayan karşılıklı bir yardım sözleşmesidir. Sovyetler Birliği, yapılacak bir sözleşmenin kendisini hiçbir zaman Almanya ile silahlı bir anlaşmazlığa götürmemesini ve savaş tehlikesi halinde Karadeniz'de suları bulunmayan ülkelerin savaş gemilerinin Boğaz'dan geçmelerine Türkiye'nin izin vermemesi için Sovyet Rusya'nın garantisine sahip bulunmasını istiyordu.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu iki isteğini reddetmiş, böylece sözleşmenin imzası mümkün olmuştur.

Sovyet-Türk görüşmeleri bir sözleşmeye varmamakla beraber, bizi ilgilendiren birçok sorunlara eğilme olanağını tanımıştır. Bugünkü uluslararası politik ortamda ciddi ilişkilerimiz olan ülkelerin gerçek yüzünü ve kişiliğini tanımak çok gereklidir. Moskova görüşmelerinde ve Türk hükümetinin politik alanda son girişiminden sonra bugün Türkiye'nin politikası bizim için daha çok açıklık kazanmıştır. Türk hükümetinin kendi yazgısını savaşa katılan Avrupa ülkeleri grubuna bağlamayı yeğlediği bilinmektedir.

Türk hükümeti, Almanya'ya karşı iki aydır savaş halinde bulunan İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım sözleşmesi yapmıştır. Bununla, Türkiye tarafsızlık politikasını itmiş, gelişen Avrupa savaşının ortasına girmiştir. Kendi savaş cephelerine mümkün olduğu kadar fazla tarafsız ülkeyi çekmek isteyen İngiltere ve Fransa da bundan memnundur.

Türkiye, acaba bir gün bu tutumundan esef duymayacak mıdır?

Biz, komşumuzun dış politikasındaki görüntüleri gözönünde tutarak olayların gelişmesini dikkatle izlemekle yükümlüyüz. Eğer Türk hükümeti, şimdi ellerini bir dereceye kadar bağlayan savaşan ülkelere bir tarafın başına gelebilecek tehlikelerin ağırlığını kendi üzerine almayı onaylamış ise pek açıktır ki, yüklendiği sorumluluğu herhalde bilmektedir. Fakat bu tutum, Sovyetler Birliği'nin istediği dış politika değildir. Sovyet Rusya'ya kendi dış politikasıyla oldukça büyük başarılar kazandırmıştır.

Sovyetler Birliği, gelecekte de bağımsız kalması ve tarafsızlık politikasını sürdürerek sadece savaş körüklemek yerine, barışı korumaya gayretlerine katılmayı yeğlemektedir. Sovyetler Birliği, izlediği barış politikasının gelecek için ümitlerle dolu olduğundan emindir. Biz, bu politikayı Karadeniz bölgesinde Sovyetler Birliği'yle ve onunla dost olan ülkelerle gerektiği biçimde izleyeceğimize inanıyoruz."

Beş saat süreyle bu tartışılmıştı. Sonuçta formülü Stalin bulmuştu. Saraçoğlu'na:

"— Sen" dedi, "Durumu İnönü'ye yaz. Ben onu Montrö'den tanırım. Konuşmalar çıkmaza girince dahiyane bir buluşla ortaya çıkar, sorunu çözümlen adam olurdu. Buna da mutlaka bir çözüm bulur."

Saraçoğlu da Stalin'in önerisine uyarak durumu telgrafıyla İnönü'ye bildirmiş, fakat bir çözüm bulunamamıştı. Aslında Saraçoğlu'nun Moskova'ya gidişi "zoraki" bir girişimdi.

DURUMUN NE OLACAĞINI İNÖNÜ DE BİLMİYORDU

Ağustos ayı içinde Sovyet hükümeti Türkiye ile bir sözleşme yapmaya hazır olduğunu bildirmişti. Fakat 23 ağustos günü yani savaşın başlamasından tam 9 gün önce ajanslar, Sovyetler'in, Almanlarla bir sözleşme yaptıklarını açıklamıştı. Batı başkentleri ne kadar şaşkınsa Ankara'da o kadar şaşkındı.

Bu durumda Moskova'nın Ankara'ya yaptığı görüşme önerisi ne derece geçerliydi. Herkesin merak ettiği bu konuyu ilk öğrenen Fransa'nın Moskova Büyükelçisi olmuştu. Rusların, Almanlarla sözleşme yaptığı günlerde Molotov'la konuşan Fransız Büyükelçisi:

"— Bu durumda Türklerle masaya oturmak olasılığı var mı?" diye sormuş ve şu yanıtı almıştı:

"— Türkler bilir."

İnönü de durumun ne olacağını bilmiyordu. Molotov'la elçiler aracılığıyla yaptıkları haberleşmeden sonra Saraçoğlu'nun Moskova'ya gitmesi kararlaştırılmıştı.

Bu diplomatik girişim bir süre kamuoyundan saklanmıştı. Fakat 15 eylül 1939 günü, Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi'nin tepeden aşağıya çift sütun inen bir başyazısı yayınlanmıştı. "Türk-Sovyet Dostluğu" başlığını taşıyan bu yazı, 1931 yılında İnönü'nün Rusya'ya yaptığı gezi ile ilgili resimlerle değerlendirilmişti. Nadi, uzun ve tarihi Türk-Rus dostluğundan söz açarak, dünya savaşının başladığı bu günlerde Türkiye ve Rusya'nın birbirlerine güvenle el uzatmalarını öneriyordu.

Ertesi gün, Ankara hükümetinin yarı-resmî sözcüsü olan (A.A.) Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun Mayıs ayı ortalarında ülkemize gelen Sovyet dışişleri Bakan Yardımcısı Potemkin'in ziyaretini iade edeceğini bildiriyordu. Saraçoğlu'nun Rusya gezisi, önceleri 10 gün olarak tasarlanmıştı.

Saraçoğlu, 22 eylül akşamı Ankara'ya

● Saraçoğlu, Stalin'le konuşurken, herkesin ona kamarat demesinin etkisinde kalarak, «Kamarat Stalin» diyordu «Ben de size, "Kamarat Saraçoğlu" diyebilir miyim?» dedi. Saraçoğlu şöyle cevap verdi: «İnsan, kamarat denmekle komünist olmaz, geçici olarak kabul ediyorum.»

dan törenle uğurlandı. Ankara Garı'nda İngiliz, Fransız elçileri ve Başbakan Refik Saydam bulunuyordu. Sovyet elçisi ve Türk heyeti özel bir vagonla İstanbul'a uğurlanmıştı. Saraçoğlu'nun yanında da iki yardımcısı, Cevat Açık-alın ve Feridun Cemal Erkin bulunuyordu.

Ertesi sabah İstanbul'a varıldı ve Kadeş vapuruyla Odesa'ya hareket edildi. Odesa'ya ertesi akşam gelindi. Şehir karanlıktı. Sanki uçak saldırılarına karşı pasif korunma önlemleri alınmıştı. Türk heyetini de ikinci, üçüncü sınıf Sovyet Dışişleri memurları karşılamıştı. Odesa'da durulmadan tekrar trene binildi. Hemen Moskova'ya gidiliyordu.

Moskova'da durum biraz değişmişti. Saraçoğlu, istasyonda sıcak bir kabul gördü ve Başbakan İnönü'nün 1931 yılında Moskova'da kaldığı otele yerleştirildi.

Saraçoğlu, Moskova'ya varışının ilk gününde Molotov'la konuştu. Saatlerce süren konuşma karşılıklı soru ve yanıtlarla geçmiş, konuya girilememişti. Molotov, özellikle İngiltere'yle yapılacak sözleşme üzerinde duruyor ve bilgi alıcı yanıtlar bulmaya çalışıyordu. Sonuçta Molotov:

“Sayın Saraçoğlu” dedi, “Yarın Alman Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop Moskova'ya geliyor. Bir-iki gün kendileriyle meşgul olacağız, size Moskova'ya gezdiresinler. Konuşmalarımıza gelecek hafta başından itibaren başlayabiliriz.”

SARAÇOĞLU SIKILMAYA BAŞLAMIŞTI

Saraçoğlu şaşırıyordu.

Moskova, Saraçoğlu için sıkıntılı olmaya başlamıştı. Türk Dışişleri Bakanı o gece Bolşoy Tiyatrosu'na götürüldü. Orada “Rusland ve Ludmilla” balesini seyretti. Daha ertesi gün Moskova metrosu gezildi. Gezi on gün için tasarlanmıştı ama Saraçoğlu durmadan gezdiriliyordu. O da boş bulduğu zamanlarda Amerikan Elçiliği'ne gidiyor ve Büyükelçi Steinhardt'la bezik oynuyordu. Steinhardt daha sora Türkiye'ye atanacak ve Saraçoğlu kendisine:

“— Eğer Moskova'da size rastlarsam ve sizimle bezik partileri yaparsaydık, mutlaka çıldırdım” derdi.

Sonuçta Stalin'in de bulunduğu ve zaman zaman esprilerin patlatıldığı bilinen toplantı yapıldı. Bu toplantıyı Millî Savunma Bakanı Voroşilov ve

Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu eşi ile...

Molotov'la konuşmalar izledi.

Saraçoğlu, Voroşilov'u, Ankara'dan taniyordu. Cumhuriyetin 10. yılı nedeniyle Voroşilov, Ankara'ya gelmiş ve beraberce İzmir'e gitmişlerdi. Onunla daha içtenlikli konuşmuştu.

Bütün bunlar sonucu değiştirmemiş. Saraçoğlu, Moskova'dan eli boş dönüyordu. Ama onu Moskova'da ikinci plana iten Alman Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop, Ruslarla bir sözleşme yapmıştı.

Saraçoğlu, Moskova'dan ayrılırken Amerikan Elçisi Steinhardt da Washington'a şu telgrafı çekiyordu:

“— Saraçoğlu burada iken, Rusların, Almanlarla anlaşması, Sovyetlerin kaba bir tokatıdır.”

Ama artık savaş başlamış, hem de bir ay olmuştu. Taraflar belliydi. Bir yanda Almanya, İtalya ve Rusya. Öte yanda da İngiltere ve Fransa. Bir de İngiltere ve Fransa'nın savaşa her an sokmak istediği Türkiye.

STRUMA FACIASI

Olayın sağ kalan tek tanığı faciadan 35 yıl sonra ortaya çıktı

1941 yılında David Stoliar henüz 21 yaşındaydı. Bükreşli iyi bir ailenin oğluydu. Nazi Almanyası'nın etkinliği giderek arttıkça, Musevilerin durumu da kötüye gidiyor, Nazilerin elinin uzandığı her yerde hayat hakları yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Böyle bir ortamda Filistin'e kaçarak hayatını kurtarmak isteyenlerden biri de Stoliar'dı. "Struma" adlı Bulgar gemisine Filistin hayalleriyle binen 769 kişiden sadece biri... Ama olayın üzerinden kırk yıl geçtikten sonra bugün, Stoliar o yollardan "sadece biri" değil; hayatta kalan tek "Struma" yolcusu o..o...

1942 yılında gemi ile Romanya'dan ayrılan Musevi göçmenler, gitmek istedikleri Filistin'e varamadan boğularak öldüler... İsrailliler, İngilizleri, anti - Musevi tutumlarından dolayı kınarken, konu olaydan 35 yıl sonra, Begin'in başbakan seçildiği gün yaptığı konuşmada öncelik kazandı. Romanya'dan Filistin'e giderken batan "Struma" gemisindeki yolcuların tümünün öldüğü sanılırken, tarihçi Nicholas Bethell gemi kazasından kurtulmayı başaran bir yolcuyu bulmayı başardı. Amerika'da başarılı bir işadami olan David Stoliar, tarihçi Bethell'in kendisini aradığını bir şans eseri Romence ilândan öğrendi. Tarihçi Bethell, Stoliar'ın kendisi ile ilgili bölümleri anlatması ile bu trajik olayın tüm ayrıntılarını bir araya getirmeyi başardı.

DAVİD Stoliar, 1941 yılında gördüğü bir gazete ilanı sayesinde hayatının kurtulabileceğini öğrendiğini söyledi. Gazetedeki ilanda, "Struma" adında bir Bulgar gemisi ile Romanya'dan Filistin'e gitmek isteyenlere bir kaçış şansı tanınacağından söz edilmekteydi. Eski fakat sağlam bir gemi olan "Struma"ya binmek için adam başı 30 bin lei (150 dolar) ödemek gerektiğini okuyan Stoliar, zaten uzaklaşmak istediği Romanya'dan kaçma vaktinin geldiğine karar verdi.

O zamanlar 21 yaşında ve iyi bir Bükreş ailesinin oğlu olan Stoliar, ülkede Almanların etkinliğini giderek arttığını ve Musevilerin durumunun kötüye gittiğini farketmişti.

"Başkent Bükreş'te koluma üzerinde İsraill yıldızı olan bir sarı bant takıldıktan sonra Bükreş yakınlarında bir çalışma kampına gönderildim" diyen Stoliar başlarda her gün tramvayların Musevlere ayrılan bölümlerinde oturarak, kampa gidip geldiklerini ancak daha sonra eve dönmelerine izin verilmediğini ve kampta kalmaya başladıklarını anlattı.

Kampta derin çukurlar kazarken, Filistin'i düşünmeye başladığını söyleyen Stoliar, politika ile ilgilenmediğini ve siyonizmle de fazla ilgisi olmadığını, sadece yaşamak istediği için Romanya'dan kaçarak Filistin'e gitmeyi düşündüğünü belirtti.

Romanya'daki Musevileri gemi ile Filistin'e götürerek hayatlarını kurtarmak için çalışan bir örgütün varlığını öğrenen Stoliar'a bir gemi bulunduğu takdirde çalışma kampından ve ülkeden çıkmanın pek güç olmayacağı söylendi. İçişleri Bakanlığı'na rüşvet vererek pasaport almanın da yeteri kadar para verildiği takdirde güç olmayacağını öğrendikten sonra gazetede "Struma"nın ilanını gören Stoliar, gemiye bir bilet aldı. Daha sonra kendisine her sayfasında "Musevi" damgası bulunan bir de pasaport verildi. Stoliar bundan sonrasının çok basit olduğunu ve Musevilerin ülkesi Filistin'e kolayca girebileceklerini düşünmeye başladı, ancak birçok Musevi gibi o da yanılmıştı.

Stoliar, İngilizlerin, Musevi mültecilerin Filistin'e gitmesine şiddetle karşı olduklarını bilmiyordu. 1917 yılında İngilizlerin Filistin topraklarında bir İsraill devleti kurulmasını öneren Balfur Deklarasyonu Filistin halkı tarafından protesto edilmiş ve kendi topraklarını ve ülkelerini kaybedeceklerini iddia eden Filistinlileri 1929 yılında ayaklanarak 133 Museviyi katletmişlerdi.

1930'larda Arapların da uyarılarını gözönüne alan ve Avrupa'da Hitler'in yükselmesini gerekçe gösteren İngiltere, Musevilerin Filistin'e iltica etmelerini mümkün olduğu kadar önlemeye başladı. Ancak Musevileri için de aynı nedenle -Hitler'in etkisi- Filistin'e gitmek daha büyük bir gerekçe haline gelmekteydi. Bir ölüm - kalım sorunu haline gelen bu çekişme sonunda 1935 yılında Filistin'e giden Musevilerin sayısı 61 bin 894'e ulaştı.

Ancak bir sonraki yıl Arapların ayaklanmaya başlaması ve İngilizlerin de bölgedeki olayları bastıramaması üzerine 1937'de ülkenin bölünmesini önerdiler, hemen sonra da bu önerilerini kendileri reddettiler. 1939 yılında İngilizlerin yeni planına göre, Filistin'e her yıl belirli sayıda Musevinin gelmesi ve zamanla bunun tamamen kesilmesini kararlaştırılması üzerine Araplar ayaklanmalarından vazgeçtiler.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Musevilerin tekrar Filistin'e göç etmeye başlamaları, İngilizlere daha önceki olayları anımsattı ve Orta Doğu'nun petrolünden yararlanan İngiliz hükümeti, bu bölgenin yeniden karışmasını istemediğinden Musevilerin göç etmesini yasaklayan kararı aldı.

Bulgaristan'dan Filistin'e gitmekte olan "Salvador" gemisi, içindeki 70'i çocuk 200 yolcusu ile battığında, İngiliz hükümeti, Türkiye başbakanına kaza-dan kurtulanların deniz ya da kara yolu ile Filistin'e ulaşmalarını önlemesi için bir mesaj gönderdi. Ancak Türk yetkilileri kısa süre sonra kurtulanların İstanbul'da çok kötü durumda olduklarını ve hepsinin Bulgaristan'a geri gönderileceklerini bildirdiler.

"Struma" olayı da Karadeniz kıyısındaki liman kentlerinde bulunan İngiliz diplomatları tarafından dikkatle izlenmekteydi. 1941 yılında kömür taşıyan bir gemiden, yolcu gemisine çevrilmesine karar verince, "Struma"ya ikinci elden bulunan bir motor takılmış ve 750 kişinin oturabileceği kadar da banklar

Filistin'e ulaştırılacakları vaad edilen Musevilerden son anda adam başına 1000 dolar istenmiş, yanlarındaki tüm değerli eşyalara elkonmuş, en çok 200 kişi alabileceği bilinen gemiye, 769 kişi doldurulmuşlardı

David Stoliar atıldığı toplama kampından kurtulma ihtimalinin var olduğunu bir gazete ilânından öğrenmişti. İlânda 8 ekim günü Köstence'den kalkacak "Struma" adlı geminin Filistin'e mülteci götürceği bildiriliyordu. Stoliar hemen gemiye bir bilet aldı. Musevilerin ülkesi Filistin'e kolayca girebileceğini, bundan sonrasının kolay olduğunu düşünüyordu...

yerleştirilmişti. Bundan sonra gemi Romanya'nın Köstence kentine giderek yolcularını almak üzere yola çıktı. Ancak olaydan haberdar olan İngiliz yetkilileri geminin pisliğini, güvenliğinin tam olmadığını ve bu şekilde yolcu taşımakla uluslararası kanunları çiğneyeceğini öne sürerek, bu yolculuğu boş yere önlemeye çalıştılar.

Tüm bunlardan hiç haberi olmayan Stoliar ise, bileti ve pasaportunu almış olmanın mutluluğu ile yeni ülkesine gitmekten başka bir şey düşünmüyordu. Ancak bir süre sonra, kendilerine yardım eden Bükreş komitesinin hiç de ilk zamanlardaki gibi yardımsever olmadığını anladı... Komite başta 100 - 200 kişiden fazla alınmayacağını belirtirken, bu işte çok kazanç olduğunu gördükten sonra gemiye 769 yolcu doldurdu.

Struma gemisinin kalkış tarihi önceden saptandığı üzere 8 ekim iken, bu tarih ellerinde bileti olanların daha fazla para bulmaları için ertelendi. Kent dışından ve köylerden gelen Museviler, başka çareleri kalmadığından Mosilor Sokağı'ndaki Bükreş Yardım Komitesi'nin kapısı önünde yatıp kalkmaya başladılar...

Komite üyeleri binaya her giriş ve çıkışlarında tüm yolcular tarafından sorguya çekiliyorlardı. Sonunda günler süren toplantılardan sonra iyiliksever komite üyeleri bir biletin 1000 dolara satılmasına karar verdiklerini açıkladılar, bu karar tüm yolcular tarafından yuhalandı.

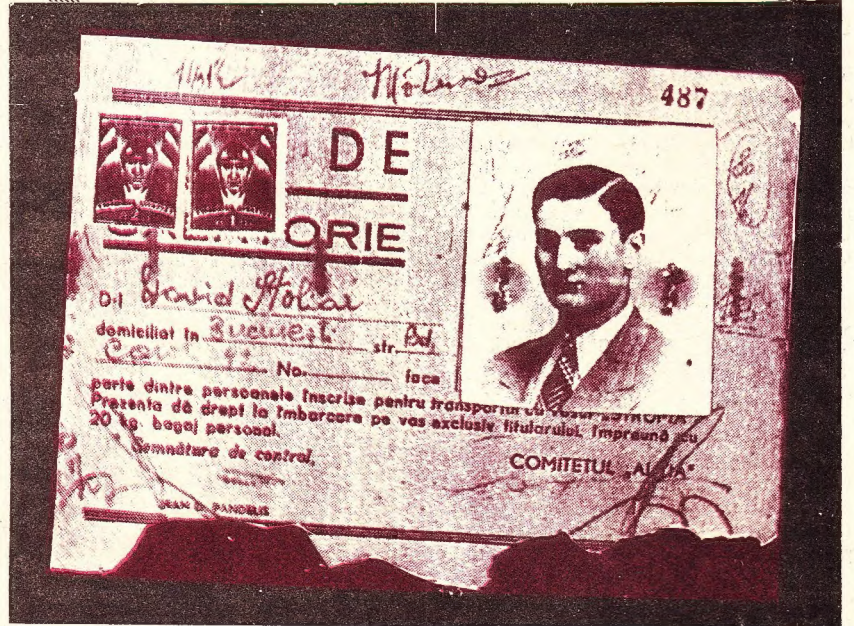
Bükreş'te günlerce bekleyen ve artık ümitlerini yitiren yolcular paralarını geri isteyerek köylerine dönmeye hazırlanırken, 7 aralıkta özel bir trene binmeleri için talimat aldılar.

Ertesi sabah Köstence'ye varan tren-den inmelerine izin verilmeyen Museviler, daha sonra teker teker indirilerek bir barakaya alınarak üzerleri arandı, tüm kıymetli eşyaları da ellerinden alındıktan sonra gemiye bindirildiler...

Stoliar, gümrükte bir tartı bulunduğunu ve yetkililerin sadece 20 kilo yük alabileceklerini duyduklarını söyledi. "20 kilo dolduktan sonra kalan tüm eşyalarımızı orada bırakmamız söylendi ve üzerimizdeki tüm mücevher ve altın başlı dolma kalemlere bile el konduktan sonra gemiye bindirildik" diyen Stoliar, daha sonra gemiyi gördüklerinde daha da büyük bir hayal kırıklığına uğradıklarını belirtti. "Gerçi bir lüks yolcu

Orta Doğu petrolünden yararlanan İngiliz hükümeti, bu bölgenin karışmasını istemediğinden, Musevilerin Filistin'e göçünü yasaklama kararı almıştı... Bulgaristan'dan Filistin'e giden «Salvador» gemisi 70'i çocuk 200 yolcusuyla battığında, İngilizlerin Türk hükümetinden isteği, kazadan kurtulanların Filistin'e ulaşmalarının önlenmesi olmuştu

RÜŞVETLE ALINAN «MUSEVİ» DAMGALI PASAPORT

Sturma faciasını yaşayıp hayatta kalmış tek kişi olan Stoliar, politikayla ilgilenmediğini, siyonizmle de ilişkisi olmadığını söyledi. Romanya'da toplanma kampındaydı. Sadece yaşamını sürdürebilmek için Filistin'e gitmeyi istemişti. Musevileri Filistin'e götüren bir örgütün varlığını öğrenen Stoliar'a bir gemi bulunduğu anda ülkeden çıkmanın pek güç olmadığı söylenmişti. Rüşvetle pasaport almak da zor değildi, söylenene göre... Nitekim Stoliar gemiye bir bilet almayı ve "Musevî" damgalı da olsa bir pasaport almayı becerdi...

gemisi beklemiyorduk ama karşımızdaki "Struma" gemisi de bir sardalya kutusuna benziyordu" diyen Stolar gemide tek oturacak yerlerin banklar olduğunu kaydetti.

Yatacak yerleri yolcuların sadece yatmalarına yetecek kadar geniş olan gemide dört tane banyo küveti ve bir tuvalet vardı. Motor ise, daha önce batan bir gemiden alınarak kaynakla "Struma"ya takılmıştı.

Yolculara verilen biletlerde, "Bu bir zevk ve eğlence gezisi değildir" cümlesi yazılı idi. Ayrıca yanlarında bir fener, ilk yardım çantası, deniz tutmasına karşı hap, konyak ve çikolata bulundurmaları ve hep birlikte güverteye çıkmamalarını bildiren bir uyarıdan sonra biletin üzerindeki yazı şöyle son buluyordu...

"İyi huylu ve sabırlı olun, yanınız-dakine merhamet duyun. İtişmeyin ve kuvvetli olduğunuz için en iyi yeri kap-maya çalışmayın, iyi yerleri güçsüzlere bırakın."

Daha yolculuğun başlangıcındaki tüm bu hayal kırıklıklarına rağmen tüm yolcuların keyfi yerinde ve moralieri de yüksek idi.

12 aralık 1941 tarihinde "Struma" gemisi Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Ege'ye açılıp Filistin'e gitmek için Köz-tence Limanı'ndan çıktı. Stolar gemi-deki havanın bir süre sonra ağırlaşması, nefes almanın güçleşmesi ve soluk am-pullerden çıkan ışığın duvarlarda korku-tucu gölgeler oluşturması ile yolcuların moralinin bozulmaya başladığını söyle-di. Daha sonra sağa sola savrulmaya başlayan yolcular, şaşkınlık ve korku içinde gemi tahtalarının gıcırdamasını ve motorun belirli aralıklarla durup yeniden çalışmaya başlamasını dinle-meye koyuldular. Yola çıktıktan yak-laşık 40 dakika sonra da motor tama-men durdu ve ışıklar söndü.

Bulgar kaptanın, motorun kısa süre-de tamir edileceğine dair güvence ver-mesine rağmen bir süre sonra kurtarı-lmaları için SOS işareti göndermeye başladığı öğrenildi. Musevî mülteciler o geceyi geminin içinde ve Filistin'e gide-meyeceklerini düşünerek geçirdiler.

Ancak ertesi sabah bir kılavuz tekne-si ile gelen bir teknisyenin, motoru tamir edebileceğini söylemesi üzerine yolcuların ümidi yine canlandı. Teknis-yen motoru para karşılığı tamir edece-ğini söyleyince ise, yolcular üzerlerinde hiç para kalmadığını, herşeylerini Köz-tence'de bırakmak zorunda kaldıklarını belirttiler. Ancak teknisyen diretince yolcular üzerlerinde kalan tek kıymetli eşyalarını vermeye razı oldular. Motoru üç saat içinde onaran teknisyen ücretini —250 altın evlenme yüzüğü— alarak gemiden ayrıldı.

"Struma"yı Türk karasularına kadar getiren kılavuz gemiyi daha sonra Bo-gaz'ın mayınlı bölgesinde kendi kaderi-ne bırakarak gitti. Yolcuların ümitsiz-liği kısa süre sonra başka bir kılavuzun gelerek gemiyi tehlikeli bölgeden çıkar-

Struma'nın 769 yolcusuna verilen biletlerde, «Bu bir zevk ve eğlence gezisi değildir» yazılıydı. Struma, Karadeniz'e açıldıktan 40 dakika sonra motoru tamamen durdu, ışıkları söndü... Kaptan, «Motor onarılacak» diyordu, ama bir süre sonra SOS işareti vermeye başlamıştı.

ması ile yeniden sevince dönüştü.

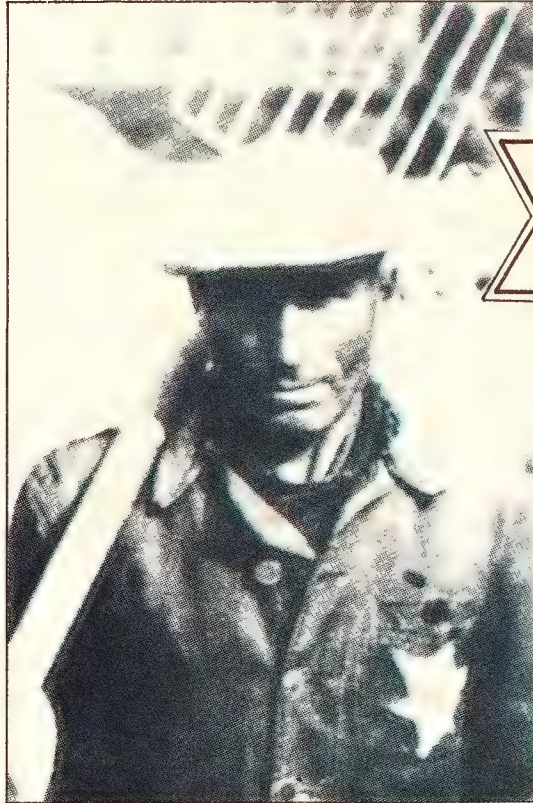
İngilizlerin, Musevîlerin Filistin'e gitmeleri konusundaki katı tutumundan haberleri olmayan yolcular bundan sonra rahatlayacaklarını düşünmeye başladılar. Ancak Türk hükümeti de Güneydoğu Avrupa'dan ülkeye akın eden göçmenlerden bıktığından, Struma gemisine askerler göndererek yolculara gemide kalarak haklarında verilecek ka-rarı beklemelerini bildirdi.

Geminin İstanbul'a gelmesinden bir hafta sonra İngiltere'nin Ankara Büyü-k-elçisi Knatchbull - Iluğessen Dışişleri Bakanlığı'na çağrıldı... Burada kendisi-ne, İngilizlerin Struma gemisindeki Musevîleri Filistin'e sokup sokmaya-

cağı soruldu. Türk hükümeti, Musevî-lere Filistin'e giriş izni verilmemesi halinde ikinci bir "Salvador" faciasını önlemek için geminin tekrar Karadeniz'e geri gönderileceğini İngiliz büyükelçi-sine ilettiler.

O zamana kadar hükümetinden hiçbir talimat almamış olan büyükelçi, kendi düşüncesine göre hareket ederek gemi-nin Romanya'ya geri gönderilmesinin insanlık açısından uygun olmadığını ve Struma'nın Filistin'e gitmesi halinde, yasa dışı olmasına rağmen Musevî mültecilerin iyi karşılanması ihtimali bulunduğunu söyledi.

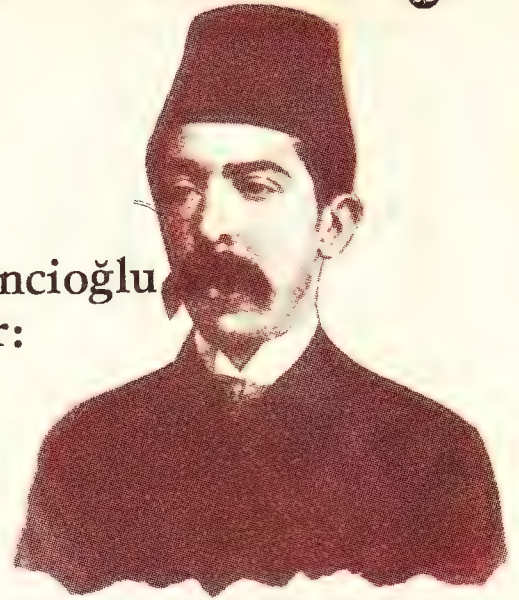
(Devamı Sayfa 99'da)

Naziler, doğadaki "güçlü güçsüze hükmeder" kuralını insan toplumuna da uygulamak için üstün ve aşağı ırklar biçiminde ayrımlar getirmişler, aşağı ırk olarak niteledikleri Musevîleri önceleri sarı yıldızlarla damgalayarak aşağılamışlar, sonra toplama kamplarına atmışlar ve nihayet büyük gruplar halinde yok etmişlerdi. Stolar'ın kaçtığı, böyle bir kaderdi...

**Damat
Rıfat
Menemencioğlu
anlatıyor:**

Namık Kemal'in damadı Rıfat Menemencioğlu'nun (1856-1932), 1883 yılında çekilmiş bir fotoğrafı., Rıfat Bey, 3 kez maliye nazırlığı yapmış ve Osmanlı Âyan-ı Meclisi Reisliği'nde bulunmuştur.

Halk, «Muharriri İsteriz!» diye bağırırken muharrir yakalanıp sürgüne gönderilmişti

AMİK Kemal'in Midilli, Rodos, Sakız adalarında memuriyeti sırasında sıhhatine bakımı bazen bir ahretliğin, bazen de uşakların eline bırakılmıştı. Ancak oğlu Ali Ekrem, mutlak surette annesini babasının yanından ayrılmamaya zorlamış ve bu suretle karı-koca arasındaki geçimsizliğin giderilmesine var kuvvetiyle çalışmıştır.

Namık Kemal'in Nesime Hanım'dan 1864'de doğan Feride adlı bir kızı ile, —kendisinin Paris'e firarı sırasında— 1867'de doğan Ali Ekrem adında bir oğlu olmuştur.

TOPALIN GELİYOR TOPALIN!

Namık Kemal'in padişaha yazdığı bazı resmî ve hususî mektupları, "Yıldız" evrakı arasında bulunmuş ve Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından "Belleten"de neşredilmiştir. Buz bu mevzuyla temas etmeyeceğimiz. Yalnız elimizde mevcut yayınlanmamış bir belgeden sezildiğine göre Namık Kemal'in kızı, padişahın fermanıyla Menemenlizada, Rıfat Bey'le evlenmiştir. Namık Kemal, kızına gönderdiği bir mektupta, padişahın fermanıyla evleneceğini, müstakbel kocasının Rıfat Bey olduğunu bildiriyor. Kızına "Topalın geliyor, Topalın! diye latife dolu yazdığı mektupta, "Bizim ecdadımızda meşhur bir topal daha vardır" diyerek dedesinin dedesi meşhur Topal Osman Paşayı hatırlatıyor.

Namık Kemal'in kızı Feride, iri gözleriyle, beyaz teniyle, devrin en güzel kızlarından biridir. Ona birçok talipler çıkmışır. Bunlar arasında Namık Kemal'in yakın dostlarından olan Ebuzziya Tevfik Bey de vardır.

Namık Kemal, her nedense, o devirde tanınmış kişilerin kızlarının izdivacından evvel sarayı haberdar etmesi gibi bir geleneğe uyarak, kızı hakkında

yukarıdan bir karar alınmasını arzula-muş ve bu adete uymazsa, muahezeye maruz kalabileceğini düşünmüş olabilir.

Burasını sarahatle bilmiyoruz. Ancak bildiğimiz şey, Feride'nin Rıfat Bey'le evlenmesi, Namık Kemal'i fazlasıyla hoşnut etmiştir.

RIFAT BEY KİMDİR?

Rıfat Bey'in soyu, Adana'nın Karahisarlı kasabasını merkez olarak kullanan ve Menemencioğulları namıyla Toroslar'da ün yapan bir aşirete dayanır. Rıfat Bey, bu aşiretin son beyi olan Hacı Ahmet Beyin oğludur.

Sultan Aziz zamanında Çukurova ve Toroslar'da Kozanoğlu ile birlikte bazı aşiretlerin isyan hareketleri üzerine 1865 senesinde padişahın fermanıyla birçok aşiret reisleri yerlerinden kaldırılmışlardır. Bu arada Hacı Ahmet Bey de İstanbul'a sürülmüştür. Rıfat Bey bu sürgün esnasında 8-9 yaşlarında idi. Genç yaşta ayağı sakatlandığından topal kaldı. Ayrıca ailenin en küçük erkek çocuğu olduğundan, İstanbul'da büyük ihtimamla yetiştirildi. Devrin bilgili hocalarından hususî dersler aldı.

Memuriyet hayatına Babıâlide Maliye ve Divanı Muhasebat'ta kâtiplik ile başladı. Daha sonra Anadolu'nun muhtelif vilâyetlerinde ve Rumeli'de defter-

Namık Kemal'in torunu Beraat Hanım.

darlıklarda bulundu. Çok dürüst ve çalışkan bir memurdu. Meşrutiyetin ilk senesinde Hüseyin Hilmi Paşa kabinesine Maliye Nazırı olarak girdi. Daha sonraki kabinelerde de aynı nazırlıkta bulundu. Son siyasi vazifesi, Ayan Meclisi reisliğidir. 1932 yılında ölmüştür.

RIFAT BEY VE NAMIK KEMAL

Nasıl tanıştıklarını kısaca Rifat Bey'in ağzından dinleyelim:

"...Peder merhum hayatta iken,

Muhbir ve Hürriyet gazetelerini okurdum. Bende siyaset meyil o vakitten başlamıştır. Hürriyet gazetesinin büyük muharriri Namık Kemal, affolunarak İstanbul'a gelince, Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, Nuri (Mabeyin başkâtibi ve reji komiseri), Reşat (Kudüs mutasarrıfı) Tevfik (Ebuzziya) beylerin iştirakiyle Mahir Bey'in idaresinde İbret gazetesini, başmuharri kendisi olmak üzere neşretmişti. 19 numaradan sonra gazete 4 ay kapatıldı. Kemal Bey, Gelibolu mutasarrıflığına gönderilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Kısa süren bu vazifesinden ayrılarak İstanbul'a dönünce, İbret gazetesini 132. sayıya kadar çıkardı. Merhumun

sürgünde olduğu vakit çıkardığı, ilâvelerle bezaber İbret'in tam koleksiyonunu yapmıştım.

"Vatan Yahut Silistre" unvanlı piyesinin Gedikpaşa Tiyatrosu'nda ilk defa temaya konulmasında, her verin fiyatı üç kat idi. Pederin muvafakatini alarak tiyatroya gittim. Ayakta durmak için bile yer bulamayarak döndüm. İkinci defasında, fiyat iki kat oldu. Alt katta 28 numaralı locanın biletini aldım. Oyunu hayranlıkla, kendimden geçerek seyrettim. Tiyatro o gün başka bir âlemde. Aktörlerin ağzından çıkan her cümle alkışlanıyor, tiyatro binası yerinden oynuyordu. Oyunun sonunda "Yaşasın Kemal-i millet" sesleri tiyatroyu inletti. Bunu takiben seyirciler, "Muharriri görmek isteriz" diye bağırmağa başladılar. Bir taraftan alkış devam ediyor, diğer taraftan "Kemal'i görmek isteriz" sesleri yükseliyordu. Nihayet

sahneye birisi çıktı, muharririn orada bulunmadığını söyledi. Meğerse Kemal Bey'i ikinci perde açıldığı sırada tevkif edip hapishaneye götürmüşler. Ertesi günü hususi bir vapur tahsis edilerek Kemal Bey, Magosa'ya; Ahmet Mithat Efendi ile Ebuzziya Tevfik Bey, Rodos'a; Nuri Bey ile talebeden Hakkı Efendi, Akkâ'ya gönderildiler.

Abdülaziz'in hal'i günü, şair Deli Hikmet ve Ahmet Mithat Efendi'nin yeğeni Mehmet Cevdet Efendi, Kırk anbar Matbaası'nda buluştuk. Magosa, Akkâ ve Rodos'taki sürgünlerimize birer telgraf yazılması kararlaştırıldı.

Magosa'da Namık Kemal'e yazılacak telgraf metninin tarafımdan yazılması uygun görüldü."

Rifat Bey o tarihe kadar, müstakbel kayınpederi Namık Kemal ile yüz yüze görüşmemişti. Ancak Namık Kemal'in Magosa dönüşünde tanıştırdı ve onun büyük sevgisini kazandı. Sultan II. Abdülhamit devrinde Namık Kemal'in uğradığı takibat sırasında, Rifat Bey'in de onunla haberleşmeleri hafiye tarafından tesbit edildiğinden uzun uzun sorguya çekildi ve o da Namık Kemal'in kaldığı tevkifhaneye gönderdi. İşte Rifat Bey'le Namık Kemal'in —daha sonra damatlığa varan— derin dostluğu tevkifhanede bütünü kuvvetlendi. Namık Kemal, Midilli'ye gönderildikten sonra Rifat Bey iki defa yanına gitti ve aylarca misafir kaldı. Damatlığı bu ikinci ziyareti sırasında kararlaştırıldı.

NAMIK KEMAL'İN ÖLÜMÜ

Namık Kemal hakkında yazılan kitaplarda, onun ölümüne, cenaze mera-

Namık Kemal'in, kızı Feride'den doğan ilk torunları Ahmet Muvaffak (Menemencioğlu) ile Beraat Hanım. Namık Kemal, kızı Feride Hanım'ı padişah fermanı ile evlendirmişti.

simine dair ya noksan ya da birbirini tutmayan bilgiler vardır. Rahmetli şair Mithat Cemal Kuntay'ın üç büyük ciltlik Namık Kemal adlı kitabında bu

kısım yer almamıştır. Yakından bildiğimize göre, Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal'in Sofrası adıyla 4. bir cilt hazırlamakta iken ve Namık Kemal'in ölümünü uzun uzadıya yazacakken vefat etmiş, başladığı müsveddelerin akıbeti meçhul kalmıştır.

Dünkü ve bugünkü nesil, Namık Kemal'in ölümüne dair en doğru tafsilatı, onun en yakınından, yani oğlu Ali Ekrem'in "Namık Kemal" adlı kitabından almaktadır. Merhum Ali Ekber Bolayır'ın bu mevzudaki izahatı da kısa olmuştur. Bunun tafsilatını yine damadı Rıfat Bey'den dinleyelim:

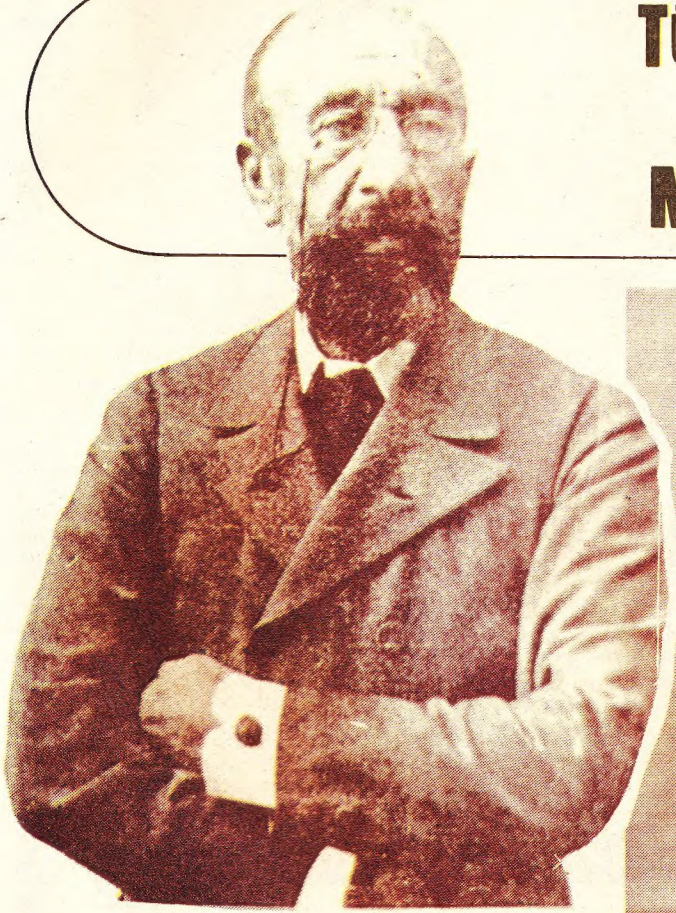
"...Bahkesir defterdarlığından avdetimi müteakip Sakız'da mutasarrıf olan kayınpederim Namık Kemal Bey'in müessif irtihali vuku buldu. Beni Mabeyne çağırarak vefatını haber verdikleri gibi, pederleri Mustafa Asım Bey'e de bir çavuş vasıtasıyla keyfiyet bildirildi. Haberi saraydan alan Manyasizade Refik Bey (Meşrutiyetin ilk yıllarında Adliye Nazırı) Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden ve İbret gazetesinin neşrinde arkadaşları olan Mabeyin kâtiplerinden reji komiseri Nuri ve Kudüs mutasarrıflığından ayrılarak İstanbul'a gelen Reşat beyleri bulup birlikte, büyük kayınpederim Mustafa Asım Bey'e gitmişler. Ve bu can yakan elemine iştirak etmişlerdir. Kara haber çabuk duyulur derler. Bilmem nasıl haber almışlar. Ben eve vardığım vakit refikam ile kayınvalidem ayılıp bayılıp duruyorlardı. Ben, merhumun meftunlarından değil, âbitlerindendim. (Henüz 11-12 yaşlarında bulunduğum sırada bir gün Kemal Bey hasta mıdır demişler, ne olmuş, namaz kılarken "Yarabbi benim ömrümü Kemal Bey'e ver" diye dua etmişim. Peder merhum iştirak söyleyler dururdu.)

"Ekrem de (Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır) geldi. O da benim gibi müteessirdi. Hanımefendi (Namık Kemal'in karısı Nesime Hanım) ile merhum arasında karşılıklı bir muhabbet bulunmadığından, onun teessürü bizimkilerle kıyas kabul etmezdi. Üçümüz (Feride, Ali Ekrem, Rıfat) doya doya ağlaştık. Kayınvalide bizi teselliye çalışıyordu. Konuşmak için ağlamayı bıraktık. Müzakere neticesinde Ekrem'in Sakız'a gitmesine karar verdik. Ertesi günü vapurla Ekrem gitti. Daha ertesi günü beni saraydan çağırıldılar. Başmabeyinci Hacı Ali Beyin yanına gittim. Ebuzziya Tevfik Bey, merhumun Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa türbesi avlusuna defni için, vasiyeti olduğunu arz etmiş. Mucibince irade-i seniye sadır olmuş ve Sakız'a telgrafla emir verilmiş.

Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır (1867-1937) ile genç yaşta kaybettiği oğlu Cezmi (1896-1917).

TÜRKİYE'NİN İLK MÜZECİLERİ

Türk müzeciliğinin kurucularından sayılan Osman Hamdi Bey (1842-1910) (solda) ve onun ölümünden sonra müze müdürlüğü görevine getirilen Halil Edhem Bey (sağda). Osman Hamdi Bey, büyük bir Türk arkeologu sayılmasının yanı sıra, tanınmış bir idareci ve değerli bir ressamdı. Arkeoloji bilimine yaptığı katkılardan ötürü birçok Avrupa Üniversitesi'nde kendisine fahri doktorluk unvanları verilmişti. Halil Edhem Bey'in bu fotoğrafı ise 1910 yılında çekildi.

ON dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Türkiye'de müzecilik düşüncesi olmadı. Birçok tarihî eserimiz yurt dışına kaçırılmıştı.

Gerçek anlamda olmasa bile ilk müzecilik fikri, 1846'da Sultan Abdülmecid zamanında doğdu. Padişahın emri ile **Ahmed Fethi Paşa**, elde bulunan eski silahları toplayarak Ayana İrini Kilisesi'ne yerleştirdi. Otuz senelik bir süre boyunca sık sık taşınmalar ve müze yöneticilerinin değiştirilmesi gibi nedenlerle

halka açık bir müze kurulamadı.

1876'da Askerî Müze ile Arkeoloji Müzesi birbirlerinden ayrılarak, beş yıl sonra 1881'de müze müdürlüğüne **Osman Hamdi Bey** getirildi.

Türkiye'de Batılı anlamda ilk müzecilik çalışmaları **Osman Hamdi Bey** ile başlar. Aynı zamanda, tanınmış bir ressam olan Hamdi Bey ilk önce "**Asâr-ı Atika Nizamnamesi**" denilen eski eserler kanununu yenileyerek, imparatorluk sınırları içerisinde bulunan eserleri İstanbul'a taşıttı. Şimdi Arkeoloji Müzesi olarak

kullanılan bina, yabancı mimarlar tarafından onun zamanında yapıldı.

Osman Hamdi Bey'in ölümünden sonra yerine kardeşi **Halil Edhem Bey** getirildi. Edhem Bey, o yıllarda yapılmakta olan kazılardan çıkan eserleri de İstanbul'a getirterek müzeyi genişletti.

Cumhuriyet'ten sonra müzecilik çalışmalarında çağdaş anlayışa uygun olarak değişiklikler yapıldı ve eski eserlerin çıkarıldıkları yerlerde değerlendirilmeleri yoluna gidildi.

ŞEHZADELER ÇANAKKALE CEPHESİNDE

1915 aralığının son günlerinde Osmanlı hanedanından üç şehzade, —II. Abdülhamid'in oğlu Abdürrahim, V. Murad'ın torunu Osman Fuad ve I. Abdülmecid'in torunu Abdülhalim Efendiler— Çanakkale cephesini ziyaret ederek, Çanakkale Güney Grubu Kumandanı Vehip Paşa'nın karargâhında ağırlandılar. O sıralarda Paşa'nın Kurmaybaşkanı İsmet Bey (İnönü) idi. Aynı dönemde çıkan "Harp Mecmuası"nda yayınlanan bu fotoğrafta önde (soldan sağa) Osman Fuad Efendi, Vehip Paşa, Abdürrahim Efendi, arkada İsmet Bey (İnönü) ve Abdülhalim Efendi görülüyor.